

रिझर्व बँक ऑफ इंडिया
www.rbi.org.in

आरबीआय/२०१२-१३/७०

डीबीओडी.क्र.डीआयआर.बीसी. ५/१३.०३.००/२०१२-१३

जुलै २, २०१२
आषाढ ११, १९३४ (शक)

सर्व प्राधिकृत कमर्शियल बँका
(आरआरबी सोडून)

महोदय/महोदया,

महापरिपत्रक - अग्रिम राशी वरील व्याज दर

अग्रिम राशीवरील व्याजदरांबाबत, बँकांना ३० जून २०१० पर्यंत दिलेल्या सूचना/मार्गदर्शक तत्वे एकत्रितपणे समाविष्ट केलेल्या, महापरिपत्रक डीबीओडी.क्र.डीआयआर.बीसी.५/१३.०३.००/२०११-१२ दि. जुलै १, २०११ चा कृपया संदर्भ घ्यावा. हे महापरिपत्रक, जून ३०, २०१२ पर्यंत दिलेल्या सूचना एकत्रित करून अद्यावत करण्यात आले असून ते आरबीआयच्या वेबसाईटवरही (<http://www.rbi.org.in>) टाकण्यात आले आहे. ह्या महापरिपत्रकाची एक प्रत सोबत जोडली आहे.

आपली,

(सुधा दामोदर)
मुख्य महाव्यवस्थापक

सह: वरीलप्रमाणे

बँक व्यवहार आणि विकास विभाग, १३ वा मजला, एनसीओबी, शहीद भगतसिंह मार्ग, फोर्ट मुंबई-४००००१, फॅक्स क्र. ००९१-२२-२२७०१२४१
टेलिफोन. क्र.०२२-२२६०१००० ईमेल पत्ता cgmicdbodco@rbi.org.in

अनुक्रमणिका

परिच्छेद क्र.	तपशील	पान क्र.
अ	उद्दिष्ट	३
ब	वर्गिकरण	३
क	मागील सुचना	३
ड	अर्ज	३
१.	प्रस्तावना	४
२.	मार्गदर्शके	४
२.१	सामान्य	४
२.२	बेस रेट	५
२.३	आधारभूत दराची व्यावहारिकता	६
२.४	कर्जावरील व्याजाचा चल दर	७
२.५	व्याजाच्या दंडात्मक दराची आकारणी	७
२.६	कर्ज करारात कलमाचा स्विकृती देऊन	८
२.७	न वटलेल्या चेक वर पैसे काढणे	८
२.८	समूह व्यवस्थेच्या अंतर्गत कर्जे	८
२.९	मासिक अंतराच्या आधारावर व्याज आकारणे	८
२.१०	कॅज्युमर ड्युरेबलसाठी शुन्य टक्के व्याज दराने वित्त योजना	९
२.११	बँकांद्वारे आकारला गेलेले अतिरिक्त व्याज	९
जोडपत्र १	बेसरेट काढण्यासाठी असलेल्या रीतीने उदाहरण	१०
जोडपत्र २	जून ३०, २०१० पर्यंत मंजूर केलेल्या कर्जांना लागू असलेल्या बँचमार्क प्राईम लेंडिंग रेट (बीपीएलआर) वरील मार्गदर्शक तत्वे	१२
जोडपत्र ३	वाणिज्य बँकांच्या, जून ३०, २०१० पर्यंत मंजूर केलेल्या मुदत कर्जांसह रुपयांच्या स्वरूपातील सर्व कर्जांसाठी व्याजदर रचना	१५
परिशिष्ट	महापरिपत्रकात एकत्रित केलेल्यांची यादी	१७

अग्रिम राशींवरील व्याजदरांवरील महापरिपत्रक

(अ) उद्देश -

रिझर्व बँकेने, अग्रिम राशींवरील व्याजदरासंबंधाने दिलेले निदेश एकत्रित करणे.

(ब) वर्गीकरण -

बँकिंग रेग्युलेशन अधिनियम, १९४९ ने दिलेल्या अधिकाराचा वापर करून रिझर्व बँकेने दिलेला वैधानिक निदेश.

(क) मागील सूचना -

ह्या महापरिपत्रकात, जोडपत्र मध्ये दिलेल्या, ह्या विषयावरील परिपत्रकांमधील सर्व सूचना अद्यावत करून एकत्रित केलेल्या आहेत.

(ड) उपयोग -

प्रादेशिक ग्रामीण बँका सोडून सर्व अनुसूचित वाणिज्य बँकांसाठी.

रचना

१. प्रस्तावना

२. मार्गदर्शके

२.१ सामान्य

२.२ बेस रेट

२.३ आधारभूत दराची व्यावहारिकता

२.४ कर्जावरील व्याजाचा चल दर

२.५ याजाचे दंडात्मक दराची आकारणी

२.६ कर्ज करारात कलमाचा स्विकृती देऊन

२.७ न वटलेल्या चेक वर पैसे काढणे

२.८ समूह व्यवस्थेच्या अंतर्गत कर्जे

२.९ मासिक अंतराच्या आधारावर व्याज आकारणे

२.१० कॅज्युमर ड्युरेबलसाठी शुन्य टक्के व्याज दराने वित्त योजना

२.११ बँकांद्वारे आकारला गेलेले अतिरिक्त व्याज

जोडपत्र १ बेसरेट काढण्यासाठी असलेल्या रीतीने उदाहरण

जोडपत्र २ जून ३०, २०१० पर्यंत मंजूर केलेल्या कर्जांना लागू असलेल्या बँचमार्क प्राईम लेंडिंग रेट (बीपीएलआर) वरील मार्गदर्शक तत्वे

जोडपत्र ३ वाणिज्य बँकांच्या, जून ३०, २०१० पर्यंत मंजूर केलेल्या मुदत कर्जांसह रुपयांच्या स्वरूपातील सर्व कर्जांसाठी व्याजदर रचना

परिशिष्ट महापरिपत्रकात एकत्रित केलेल्यांची यादी

१. परिचय

१.१. रिजर्व बँक ऑफ इंडियाने शेड्युल कमर्शियल बँकांद्वारे दिल्या जाण्या-या अग्रिम राशीवर व्याजाचा दर कमीत कमी देणे सुरु केले आहे, जे १ ऑक्टोबर १९६० पासून लागू झाले आहे. २ मार्च, १९६८ पासून, कर्जाचा दर कमीत कमी ठेवण्याऐवजी, बँकांद्वारे जास्तीत जास्त कर्जाचा दराची आकारणी सुरु केली गेली, पण जेव्हा कर्जाचा कमीत कमी दराचा आदेश पुन्हा लागू करण्यात आला, जास्तीत जास्ती कर्जाच्या दराची आकारणी २१ जानेवारी, १९७० पासून विखंडित केली गेली. बँकांद्वारे अग्रिम राशीवर आकारल्या जाणा-या सिलिंग(उच्च) रेट पुन्हा १५ मार्च १९७६ पासून लागू करण्यात आला, आणि बँकांना ठराविक कालावधीच्या अंतराने, म्हणजे त्रैमासिकाने अग्रिम राशीवर व्याज आकारण्याचा सल्ला सुद्धा पहिल्यांदाच देण्यात आला. खालील कालावधीत, विविध सेक्टर स्पेसिफिक, कार्यक्रम स्पेसिफिक आणि उद्देश स्पेसिफिक व्याजाचे दर लागू करण्यात आले.

१.२. शेड्युल कमर्शियल बँकांच्या कर्ज दरांची स्थापित संरचना देवून, कारण त्यात कालावधीनुसार बदल होत गेला होता, त्याचे दराच्या एका अतिरिक्त वाढीचे वैशिष्ट्य आहे, सप्टेंबर, १९९० मध्ये कर्जाच्या आकाराशी व्याजाच्या दराशी संबंधित कर्ज दरांची एक नवीन संरचना लागू केली गेली, ज्याने व्याजाच्या दराची विविधता आणि जटीलता लक्षणीयरित्या कमी केली.वेगवेगळ्या व्याजाच्या दराच्या योजना ज्याच्या अंतर्गत ४.० टक्के प्रती वर्ष या दराने कर्ज दिले जाते, आणि निर्यातीचे क्रेडिट, जे एका पूर्णपणे वेगळ्या कर्जाच्या दराच्या नियमानुसार होते अस्तित्वात असलेली कर्जाच्या दराच्या संरचना चालू होती.

१.३. प्रशासित व्याजाच्या दरातील आर्थिक दबावाची प्रकृती काढली गेली आहे याची खात्री करणे हे आर्थिक सेक्टर च्या सुधारणेचे उद्दिष्ट आहे. त्यानुसार, बँकांना कार्य करण्याचे अधिक जास्त स्वातंत्र्य देण्याच्या संदर्भात, १८, ऑक्टोबर १९९४ पासून, असे ठरविले गेले की शेड्युल बँकांना कर्जाचे दर मुक्त करावे, रु. २ लाखापर्यंतच्या कर्जासाठी कर्ज मर्यादा रु. २ लाख ठेवली जावी, या कर्ज घेणा-यांना निर्देशित कर्ज दर देण्याद्वारे त्यांचे संरक्षण करणे आवश्यक आहे असे ठरविण्यात आले आणि त्यानुसार असे निर्देश देण्यात आले की, रु. २ लाख पर्यंतचे आणि समावेशक कर्जासाठी संबंधित बँकांचे कर्जाचे दर प्रमुख कर्ज दर (बी.पी.एल.आर) च्या मापदंडापेक्षा जास्त नसावे. रु. २ लाखावरील कर्ज मर्यादांसाठी कमीत कमी कर्ज दराचे निर्देश रद्द करण्यात आले, आणि बँकांना बी.पी.एल.आर. च्या अधीत अशा कर्ज मर्यादांसाठी व्याजाचे दर ठरविण्याचे स्वातंत्र्य देण्यात आले आणि मार्गदर्शन देण्यात आली. बँकांना बी.पी.एल.आर. साठी त्यांच्या संबंधित मंडळांची अनुमती मिळविण्याची गरज होती, जे रु.२ लाख वरील कर्ज मर्यादांसाठी संदर्भित दर राहतील.प्रत्येक बँकेची बी.पी.एल.आर. ची घोषणा केली जावी आणि सर्व शाखांसाठी एकमानरित्या लागू केली जावी.

१.४ २००३ प्रस्तुत केलेली बी.पी.एल.आर. पद्धत, त्याचे मुख्य उद्दिष्ट, कर्जाच्या व्याजाच्या दारात पारदर्शकता आणण्यास अपुरी पडते आहे असे आढळले. असे घडण्याचे मुख्य कारण बी.पी.एल.आर. पद्धतीच्या अंतर्गत, बँका बी.पी.एल.आर. च्या खाली कर्ज देऊ शकत होत्या. समान कारणासाठी, रिजर्व बँकेच्या पॉलीसी दराच्या प्रसारणाचे निर्धारण, बँकांच्या कर्जाच्या दारांशी करणे सुद्धा कठीण झाले होते. त्यामुळे, बी.पी.एल.आर. च्या कार्यकारी समूहाने केलेल्या शिफारसीनुसार, ज्यांनी त्यांचा अहवाल ऑक्टोबर २००९ मध्ये सादर केला, बँकांना असा सल्ला दिला गेला की त्यांनी मुलभुत दराची पद्धती बदलावी, जी १ जुलै,२०१० पासून लागू झाली. मुलभुत दर पद्धती चे लक्ष्य बँकांच्या कर्ज दराच्या पारदर्शकतेत वाढ करणे आणि आर्थिक पॉलीसीचे प्रसारणाचे निर्धारण अधिक चांगले करण्याची क्षमता निर्माण करणे आहे.

२. मार्गदर्शिका

२.१ सामान्य

२.१.१. बँकांनी त्यांच्या द्वारे दिली जाणारी कर्जे / अग्रिम राशी /रोख उधारी/ ओव्हरड्रॉफ्ट्स किंवा कोणतेही अन्य आर्थिक समायोजनाची स्विकृती/ दिलेल्या/ नवीकृत केलेल्या किंवा सूट खपत बिले यासाठी भारताच्या रिझर्व बँकेद्वारे वेळोवेळी जारी केल्या जाणा-या अग्रिम रक्कमेवरील व्याजाच्या दरावरील निर्देशाप्रमाणे व्याज आकारले पाहिजे.

२.१.२. विनिर्दिष्ट दरांनी व्याजाची आकारणी दरमहिऱ्याच्या आधारावर (परिच्छेद २.९ मध्ये सांगितलेल्या

परिस्थितीवर आधारित) केली पाहिजे आणि निजिकच्या रुपयापर्यंत राऊंड ऑफ केली पाहिजे.

२.२ आधारभूत दर(बेस रेट)

आधारभूत दर यंत्रणा, खालील विस्तृत स्पष्टीकरण आणि जोडपत्र १ मध्ये दिल्या नुसार, १ जुलै, २०१० पासून बीपीएलआर यंत्रणेचे विस्थापन केले गेले. आधारभूत दरात कर्ज दरांच्या त्या सर्व तत्वांचा समावेश राहिल, जी कर्जदारांच्या सर्व श्रेणीमध्ये सामान आहेत. एका विशिष्ट अवधिसाठी आधारभूत दर प्राप्त करण्यासाठी बँका कोणत्याही मापदंडांची निवड करू शकतात, जे पारदर्शकतेने उघड केले जाऊ शकतात. **जोडपत्र १** मध्ये आधारभूत दराच्या गणनासाठी एक उदाहरण दिलेले आहे. बँका कोणत्याही प्रकारची कार्यप्रणालीचा वापर करण्यासाठी मुक्त आहेत, त्याचा योग्य म्हणून विचार केला जातो, जर त्यात एकसमानता आहे आणि जेव्हा केव्हा गरज असेल तेव्हा पर्यवेक्षण समिक्षा/तपासणी यासाठी उपलब्ध बनविल्या गेल्या आहेत.

२.२.२ बँका आधारभूत दराच्या संदर्भासोबत आणि योग्य समजल्या जाणा-या अशा इतर ग्राहक विनिर्दिष्ट शुल्कांचा समावेश करण्याद्वारे कर्ज आणि अग्रिम रकमेवरील त्यांची वास्तविक कर्ज दरे निश्चित करू शकतात.

कर्ज देण्याबाबतचे प्रत्यक्षातील व्याजदर हे पारदर्शक व सुसंगत असावेत आणि आवश्यक असेल तेव्हा पर्यवेक्षकीय आढावा/छाननीसाठी उपलब्ध करून दिले जावेत.

२.२.३ बँकांना आधारभूत दराच्या गणनेची यंत्रणा स्थिर करण्यास काही वेळ देण्यासाठी, बँकांना मापदंड आणि कार्यप्रणालीत सुरवातीच्या सहा महिन्यांच्या कालावधीच्या दरम्यान कोणत्याही वेळी बदल करण्याची अनुमती दिली आहे, म्हणजे डिसेंबर २०१० च्या शेवटपर्यंत. या कालावधीत अजून सहा महिन्यांच्या कालावधीची वाढ करण्यात आली म्हणजे जून ३०, २०११ पर्यंत.

२.२.४) प्रत्येक बँकेसाठी केवळ एकच बेस रेट असू शकेल. एकमेव असा बेस रेट काढण्यासाठी कोणताही बँचमार्क निवडण्याचे स्वातंत्र्य बँकांना देण्यात आले आहे आणि हा बेस रेट पारदर्शकतेने प्रदर्शित केला जावा.

(२.२.५) बेस रेट मधील बदल, त्या बेस रेटशी जोडलेल्या सर्व विद्यमान कर्जाबाबत पारदर्शकतेने व भेदभाव न करता लागू असतील.

(२.२.६) सर्व कर्जासाठी बेस रेट हा किमान दर असल्याने त्या बेस रेटच्या खालील दराने कर्ज देण्यास बँकांना परवानगी नाही. त्यानुसार, रु. २ लाखांपर्यंतच्या कर्जासाठी वरचा (सीलिंग) दर म्हणून बीपीएलआर असण्याची अट काढून टाकण्यात आली आहे. येथे अपेक्षित आहे की, कर्ज देण्याच्या दराबाबतचे विनियमन काढून टाकल्याने अधिकतर छोट्या कर्जदारांना वाजवी दराने कर्ज देता येईल व त्यामुळे अधिक महाग स्वरूपाच्या कर्जांशी, बँकांचे थेट वित्त सहाय्य स्पर्धा करू शकेल.

(२.२.७) बँकांनी, त्यांची पध्दत असेल त्यानुसार, त्यांच्या संचालक मंडळाच्या किंवा अॅसेट लायबिलिटी मॅनेजमेंट समितीच्या (अल्को) मंजूरीने तीन महिन्यातून किमान एकदा त्यांच्या बेस रेटचे पुनरावलोकन करावे. कर्ज - उत्पादांच्या किंमतीमधील पारदर्शकता ही मुख्य बाब असल्याने, बँकांनी त्यांच्या बेस रेट संबंधीची माहिती, त्यांच्या शाखांमधून व वेबसाईटवरही प्रदर्शित करणे आवश्यक आहे. बेस रेटमधील बदलही वेळोवेळी योग्य अशा वाहिन्यांद्वारे सर्वसाधारण जनतेला कळवावेत. बँकांनी पूर्वीप्रमाणेच कर्ज देण्यातील त्यांचे कमाल व किमान व्याजदर रिझर्व बँकेला दर तीन महिन्यांनी कळवावेत.

(२.२.८) बेस रेट प्रणाली सुरु केल्यानंतरही, सर्व प्रकारची कर्जे ठरीव/स्थिर किंवा तरत्या दराने देण्याचे स्वातंत्र्य बँकांना देण्यात आले आहे. स्थिर दराने कर्जे दिली गेल्यास, बेस रेटचे तिमाही पुनरावलोकन विचारात न घेताही, स्थिर दराने दिलेल्या कर्जावरील व्याजदर तेच असणे सुरु राहिल - मात्र त्यासाठीची अट म्हणजे, असा स्थिर व्याजदर, ते कर्ज मंजूर करतवेळी बेस रेट पेक्षा कमी नसावा. त्यानंतर तो बेस रेट वाढविला गेल्यास आणि ह्या प्रक्रियेमुळे स्थिर दर हा बेस रेट पेक्षा कमी झाला असल्यास, ते बेस रेटवरील मार्गदर्शक तत्वांचे उल्लंघन समजले जाणार नाही.

२.३ आधारभूत दराची व्यावहारिकता

(२.३.१) जुलै १, २०१० पासून सर्व प्रकारच्या कर्जांचे दर बेस रेटच्या संदर्भातच ठेवले जावेत. त्यानुसार, बेस रेट प्रणाली सर्व नवीन कर्जांना व नूतनीकरणासाठी आलेल्या सर्व जुन्या कर्जांना लागू असेल. बीपीएलआर प्रणालीवर आधारित असलेली विद्यमान कर्जे त्यांच्या परिपक्वतेपर्यंत सुरु राहतील. विद्यमान कर्जदारांना नवीन प्रणालीत यावयाचे असल्यास, विद्यमान करार संपण्यापूर्वी त्यांना उभयपक्षी संमत अटींवर एक पर्याय देण्यात यावा तथापि, अशा बदलासाठी त्यांना शुल्क आकारण्यात येऊ नये.

(२.३.२) तथापि, पुढील प्रकारच्या कर्जाबाबत बेस रेटचा संदर्भ **न घेता** ठरविली जावीत :

(अ) डीआरआय अग्रिम राशी

(ब) सेवानिवृत्त कर्मचा-यांसह, बँकांच्या स्वतःच्या कर्मचारी वर्गाला दिलेली कर्जे

(क) बँकांच्या ठेवीदारांना त्यांच्या ठेवीविरुद्ध दिलेली कर्जे

२.३.३ जिथे कर्जदारांना द्रव्यसहाय्य उपलब्ध असेल त्या मामल्याच्या बाबतीत, त्याचे वर्गिकरण खालीलप्रकारे केले जाते:

(i) पीक कर्जावर व्याज दर द्रव्यसहाय्य

अ)जेथे तीन लाख रुपयांपर्यंतच्या पीक कर्जासाठी द्रव्यसहाय्य उपलब्ध आहे तेथे बँकांनी, सरकारने विहित केलेल्या व्याजदराने शेतकऱ्यांना आकार लावावा. बँकांना मिळालेले उत्पन्न (सबव्हॅंशन समाविष्ट करून) बेस रेट पेक्षा कमी असल्यास, अशा प्रकारचे कर्ज देणे हे ह्या बेस रेटच्या मार्गदर्शक तत्वांचे अल्लंघन समजले जाणार नाही.

ब)ताबडतोब पुनर्प्रदानासाठी दिलेल्या सवलती/सूट बाबत, त्यामुळे अशा कर्जावर बँकांना मिळणाऱ्या उत्पन्नात फरक होत नसल्याने वरील (अ) प्रमाणे तसे करणे ह्या बेस रेट मार्गदर्शक तत्वांचे अनुपालन करण्यामधील घटक समजला जाणार नाही.

(ii) एक्सपोर्ट क्रेडिटवर व्याज दर द्रव्यसहाय्य

(२) एक्सपोर्ट क्रेडिट वरील व्याजदर द्रव्य सहाय्य (सबव्हॅंशन)

रुपयांमधील एक्सपोर्ट क्रेडिट अग्रिम राशींच्या सर्व मुदतीसाठी लागू असलेले व्याजदर हे बेस रेटवर किंवा त्यापेक्षा अधिक असतील. भारत सरकारचे द्रव्य सहाय्य उपलब्ध आहे अशा बाबतीत, उपलब्ध असलेल्या सबव्हॅंशनच्या रकमेने, बेस रेट प्रणालीनुसार निर्यातदारांना आकारावयाचा व्याजदर बँकांना कमी करावा लगेत. परिणामी, निर्यातदारांना आकारलेला व्याजदर बेस रेट पेक्षा कमी झाल्यास, असे कर्ज देणे हे बेस रेट मार्गदर्शक तत्वांचे उल्लंघन म्हणून समजले जाणार नाही.

२.३.४ पुर्ननिर्माणित कर्जे

पुनर्चित कर्जाबाबत, सफलक्षमतेसाठी, काही डब्ल्यु सीटीएल, एफआयटीएल, बेस रेटच्या खाली देण्याची गरज असल्यास व त्यात परतफेड/भरपाईचे कलम असल्यास अशा प्रकारचे कर्ज देणे हे बेस रेट मार्गदर्शक तत्वांचे उल्लंघन ठरणार नाही.

२.३.५) कर्जदारांना पुनर्वित्त उपलब्ध आहे अशा बाबतीत येथे स्पष्ट केले जाते की :

अ)ऑफ ग्रिड व डिसेंट्रलाईज सोलर उपकरणासाठी वित्तासहाय्य

भारत सरकारच्या,मिनिस्ट्री ऑफ न्यू अँड रिन्युएबल एनर्जी (एमएनआरई) ने जवाहरलाल नेहरु नॅशनल सोलर मिशन (जेएनएनएसएम) चा एक भाग म्हणून ऑफ ग्रिड व डिसेंट्रलाईज्ड सोलर (फोटोव्होल्टेक व थर्मल) उपकरणांबाबत वित्तसहाय्य कर्ण्यासाठी योजना तयार केली आहे. ह्या योजनेखाली, भारत सरकारकडून दोन टक्के पुनर्वित्तसह पाच टक्क्यांपेक्षा अधिक नसलेल्या व्याजदराने बँका, उद्योजकांना सबसिडीज्ड कर्जे देऊ

शकतात. असे पाच टक्क्यांपेक्षा अधिक नसलेल्या दराने व सरकारकडून पुनर्वित्त उपलब्ध असलेले कर्ज देणे हे अशा प्रकारचे कर्ज देणे हे बेस रेट मार्गदर्शक तत्वांचे उल्लंघन ठरणार नाही. डिलिट

(ब) नॅशनल शेड्युल्ड ट्राईब्स फायनान्स अँड डेव्हलपमेंट कॉर्पोरेशन (एनएसटीएफडीसी) च्या मायक्रो क्रेडीट योजनेखाली व नॅशनल हँडिकॅप्ड फायनान्स अँड डेव्हलपमेंट कॉर्पोरेशन (एनएचएफडीसी) च्या विविध योजनांखाली वित्तीय सहाय्य देणे.

पुनर्वित्ताची उपलब्धता असल्यास, एनएसटीएफडीसी/एनएचएफडीसीच्या योजनांखाली विहित केलेल्या दराने बँका व्याज आकारू शकतात. असे कर्ज बेस रेट पेक्षा कमी दराचे असले तरीही ते बेस रेट मार्गदर्शक तत्वांचे उल्लंघन म्हणून समजले जाणार नाही. पुनर्वित्त न मिळालेल्या भागावर आकारलेला व्याजदर बेस रेट पेक्षा कमी नसावा.

(क) नॅशनल सफाई कर्मचारीज् फायनान्स अँड डेव्हलपमेंट कॉर्पोरेशन (एनएसकेएफडीसी) च्या योजनांखाली वित्तीय सहाय्य देणे.

पुनर्वित्ताची उपलब्धता असल्यास, एनएसटीएफडीसी/एनएचएफडीसीच्या योजनांखाली विहित केलेल्या दराने बँका व्याज आकारू शकतात. असे कर्ज बेस रेट पेक्षा कमी दराचे असले तरीही ते बेस रेट मार्गदर्शक तत्वांचे उल्लंघन म्हणून समजले जाणार नाही. पुनर्वित्त न मिळालेल्या भागावर आकारलेला व्याजदर बेस रेट पेक्षा कमी नसावा.

(ड) प्राथमिक शेती कर्ज संस्थांना (पीएसीएस) कर्ज

नाबार्डकडून पुनर्वित्त उपलब्ध होत असल्यास प्राथमिक शेती कर्ज संस्थांना, लघु मुदतीच्या मोसमी शेतीविषयक कार्यासाठी बँका त्यांच्या बेस रेट पेक्षा कमी दराने कर्ज देऊ शकतात. तथापि बँका स्वतःचाच निधी त्यासाठी वापरत असल्यास त्यांना बेस रेट पेक्षा कमी व्याजदराने कर्ज देण्यास परवानगी नाही.

२.३.६ ३०, जून, २०१० पर्यंत मंजूर झालेल्या सर्व अस्तित्वात असलेल्या कर्जासाठी बीपीएलआर व्यवस्थेच्या अंतर्गत असलेले व्याजाचे दर लागू आहेत. ३० जून, २०१० पर्यंत मंजूर झालेल्या वर्तमान कर्जासाठी त्याचे निर्धारण जोडपत्र २ आणि जोडपत्र ३ मध्ये दिले आहे.

२.४ कर्जावरील व्याजाचा चल दर

बँकांना त्यांच्या मालमत्ता दायित्वे व्यवस्थापन(एएलएम) मार्गदर्शनांच्या पालनाच्या आधीन राहून कर्जाच्या सर्व श्रेणी स्थिर किंवा चल दराने देण्याचे स्वातंत्र्य आहे. चल दराच्या मापनाची कार्यप्रणाली काउंटर पार्टींना लक्ष्य, पारदर्शक आणि परस्पर स्विकृत असावे असावे. चल दराच्या कर्जाच्या उत्पादनसाठी बाह्य बाजारातील बँचमार्क दर सोडून आधारभूत दर रेफरंस बँचमार्क दर म्हणून सुद्धा कार्य करू शकेल. बाह्य बँचमार्कावर आधारित चल व्याज दर, तथापि मंजूरी किंवा नवीनीकरणाच्या वेळी मूलभूत दराच्या समान किंवा त्यापेक्षा वर असावा. ही कार्यप्रणाली सर्व नवीन कर्जासाठी अवलंब केली जावी. दीर्घकालीन /स्थिर कालावधीच्या वर्तमान कर्जाच्या बाबतीत बँकांनी कर्ज खात्याच्या समीक्षेच्या किंवा नवीनीकरणाच्या वेळी संबंधित कर्जदारांची संमती मिळविल्यावर वरील पद्धतीनुसार चल दरांचे पुन्हा निर्धारण करावे.

२.५.व्याजाचे दंडात्मक दराची आकारणी

बँकांना त्यांच्या संचालक मंडळाच्या संमतीने दंडात्मक व्याजाची आकारणी करण्यासाठी पारदर्शक धोरण निर्माण करण्याची परवानगी आहे. तथापि, प्राधान्याच्या सेक्टरच्या अंतर्गत कर्जदारांना कर्जाच्या संबंधात रु. २५,००० पर्यंतच्या कर्जासाठी कोणतीही दंडात्मक व्याज नाही आकारले जावे. दंडात्मक व्याज केवळ कर्जाच्या पतफेडीत कसूरी, वित्तीय अहवाल सादर न केल्यास, इ. कारणास्तव आकारले जाऊ शकते. तथापि, दंडात्मक व्याजाच्या धोरणावर पारदर्शकता, समानतेच्या योग्य संमतीप्राप्त सिद्धांतांनी नियमन केले पाहिजे, ग्राहकांच्या ख-या समस्यांशी संबंधित कर्ज आणि देणे चुकविण्याला प्रभावित करणा-या कारणांना जाणले पाहिजे.

२.६. कर्ज करारात कलमाचा स्विकृती देऊन

२.६.१. बँकांनी मुदत कर्जासमवेत सर्व अग्रिम राशीच्या संबंधात नेहमी खालील नियमांचा समावेश कर्जाच्या करारात करायला हवा, जेणेकरून बँकांना आरबीआय द्वारे वेळोवेळी जाहीर केल्या जाणा-या निर्देशाचे पालन करून योग्य व्याजाचे दर आकारणे शक्य होईल.

“कर्जदाराद्वारे देय असलेले व्याज रिझर्व बँकेने वेळोवेळी केलेल्या व्याजाच्या दरातील बदलांना अनुसरून असायला हवे.”

२.६.२. कारण बँकांना रिझर्व बँकेच्या कर्ज व अग्रिम रक्कमेच्या व्याजाच्या दरासंबंधी निर्देशाचे बंधन असते, हे निर्देश बँकींग नियम कायदा, १९४९ च्या कलम २१ व ३५ए च्या अंतर्गत जाहीर केले जातात, बँकां व्याज दरात कोणतेही बदल झाले भलेही ते वाढले असो किंवा कमी झाले तरी त्याचे पालन करून, निर्देश बदल लागू झालेल्या व्याज दराच्या तारखेपासून सर्व अस्तित्वात असलेल्या अग्रिम रक्कमांवर आकारतील, जोपर्यंत विशेषरूपाने इतर निर्देश दिले जात नाही.

२.७. न वटलेल्या चेक वर पैसे काढणे

२.७.१. जिथे वटविण्यासाठी पाठविलेल्या चेक वर पैसे काढण्याची अनुमती दिली जाते, म्हणजे न वटविले गेलेले चेक(उदा. न वटलेले स्थानिय किंवा बाहेरील चेक्स) ज्यांचे स्वरूप असुरक्षित अग्रिम राशीचे असते, बँकांनी अशा पैसे काढण्यावर अग्रिम राशिवरील व्याजाच्या दराच्या दिलेल्या निर्देशाप्रमाणे व्याज आकारावे. .

२.७.२. ग्राहक सेवेचा उपाय म्हणून, वरील सूचना वटविण्यासाठी पाठविलेल्या चेकच्या संबंधात त्वरीत जमा करण्यासाठी ठेवीदारांना दिल्या जाणा-या सोयींना लागू केली जाणार नाही.

२.८. समूह व्यवस्थेच्या अंतर्गत कर्ज

बँकांना समूह व्यवस्थेच्या अंतर्गत सुद्धा समान दराने आकारणी करण्याची गरज नाही. बँकेच्या प्रत्येक सदस्याने कर्जदाराला त्याच्याद्वारा वाढविलेल्या उधारी मर्यादेच्या भागावर व्याजाचा दर आकारावा, जो या अटीवर आधारित असावा की असे व्याजाचे दर मूलभूत दराच्या संदर्भा सोबत निश्चित केले आहेत.

२.९. मासिक अंतराच्या आधारावर व्याज आकारणे

२.९.१. बँकांना १, एप्रिल, २००२ पासून मासिक अंतराने व्याज आकारण्याची यंत्रणा बदलण्याची गरज आहे. नवीन यंत्रणा स्विकारतांना, बँकांना याची खात्री करायची गरज आहे की लागू केलेल्या दर आकारणी संयुक्त व्याज, मासिक अंतराच्या यंत्रणेत बदलामुळे वर जाणार नाही आणि कर्जदारांवरील कर्जाच्या भारात वाढ होणार नाही. महिन्याच्या अंतराने व्याज, हे सर्व नवीन आणि चालू असलेल्या मुदत कर्ज आणि दीर्घ /निश्चित मुदतीच्या इतर कर्जाच्या बाबतीत लागू होतील. दीर्घ /निश्चित मुदतीच्या चालू कर्जाच्या बाबतीत, बँका अटी व नियम किंवा असा कर्जाच्या खात्याचे नवीनीकरण किंवा कर्जदाराकडून संमती मिळविल्यानंतर समीक्षेच्या वेळेस महिन्याच्या आधारावर व्याज लावतील.

२.९.२. महिन्याच्या आधारावर व्याज दराची आकारणी वरील सूचना कृषी अग्रिम राशिवर लागू होणार नाहीत आणि बँका पीकाच्या हंगामाशी जोडलेल्या कृषी अग्रिम राशिवरील आकारलेले/संयुक्त व्याजाचे चालू व्यवहाराचे पालन करणे चालू ठेवावे. २९ जून, १९९८ मध्ये आरपीसीडी.क्र.पीएलएफएस १२९/०५.०२.२७/९७-९८ परिपत्रात सूचित केल्या प्रमाणे, बँकांनी कृषी अग्रिम राशीवर दीर्घ कालावधीच्या पीकासाठी वार्षिक अंतराने व्याजाची आकारणी करावी. कृषीच्या इतर अग्रिम राशीच्या संदर्भात, कमी कालावधीच्या पीकासाठी, कृषी जोडधंदे जसे दुग्धउत्पादन, मत्स्यपालन, डुक्करपालन, कुक्कुटपालन, मधमाशीपालन, इ. साठी देय तारखांना कर्ज हप्ता देय झाल्यास बँकांनी व्याजाची आकारणी करतांना आणि त्याला संयुक्त करतांना कर्जदारांच्या पैसे देण्याच्या क्षमतेतली विविधता लक्षात घ्यावी आणि कापणी विपणन हंगामाचा विचार करावा. पुढे, बँकांनी याची खात्री करावी की लहान आणि गरीब शेतक-यांना दिलेल्या कमी मुदतीच्या अग्रिम राशीच्या संबंधात एका खात्यात नावे झालेले एकूण

व्याज मुद्दल रक्कमेपेक्षा जास्त होऊ नये.

२.१०. कंज्युमर ड्युरेबलसाठी शुन्य टक्के व्याज दराने वित्ता योजना

बँकांनी कंज्युमर ड्युरेबल्स अग्रिम राशींसाठी कर्जदारांना, उपभोक्ता मालाचे निर्माता/डिलर यांच्यापासून उपलब्ध सूटच्या समायोजनाच्या माध्यमातून कमी/शुन्य टक्के व्याज दर देणे टाळले पाहिजे, कारण अशा कर्ज योजनेच्या कार्यात पारदर्शकता नसते आणि कर्ज उत्पादनांच्या किंमत ठरविण्याची पद्धत बदलणारी असते. ही उत्पादने ग्राहकांना लागू व्याज दराच्या संदर्भात स्पष्ट चित्र दाखवत नाहीत. बँकांनी अशा योजनांना विविध वर्तमानापत्रात आणि प्रसार माध्यमात जाहिराती देऊन, ते अशा योजनांचा प्रचार करत आहेत असे दर्शवायला सुद्धा नको. तसेच त्यांनी कोणत्याही प्रलोभनावर आधारित जाहिराती सोबत जिथे व्याजाच्या दरासंबंधी स्पष्टपणा अनुपस्थित आहे, त्याच्यासोबत त्यांचे नाव कोणत्याही रूपात/पद्धतीने जोडले जाणे सुद्धा टाळावे.

२.११. बँकांद्वारे आकारला गेलेले अतिरिक्त व्याज

जरी व्याज दर नियंत्रण मुक्त झाले आहेत, एका विशिष्ट पातळीच्या बाहेर व्याजाची आकारणी अतिशय शोषण करणारी दिसते आणि सामान्य बँकींग व्यवहारासाठी ती स्थायी तर नाहीच पण गरज पूर्ण करणारी सुद्धा नाही. म्हणून बँकेच्या मंडळाने, योग्य आंतरिक सिद्धांत आणि प्रक्रिया निर्माण करण्याचा सल्ला दिला जेणेकरून अतिशय शोषण करणारे व्याज, ज्यात प्रक्रिया व इतर शुल्कांचा समावेश असेल, त्याची आकारणी कर्ज व अग्रिम राशीवर नाही केली जावी. असे सिद्धांत आणि प्रक्रियांना निर्माण करण्याच्या संदर्भात कमी मूल्यांच्या कर्जावर, विशेषतः व्यक्तीगत कर्जावर आणि अशा स्वरूपाच्या इतर कर्जावर, बँकांनी त्यानुसार खालील ठळक मार्गदर्शने लक्षात घ्यावी :

अ. असे कर्ज मंजूर करण्याआधी योग्य पूर्व संमतीची प्रक्रिया करावी, ज्यात इतरांमध्ये, संभाव्य कर्जदाराचा पैशाचा ओघ लक्षात घेतला जावा.

ब. बँकांद्वारे आकारलेले व्याजाचे दर, त्यानुसार, जोखिमेचा प्रिमियमचा समावेश योग्य आणि कर्जदाराच्या अंतर्गत श्रेणीच्या संबंधात आवश्यक समजला जावा. पुढे, जोखिमेच्या प्रश्नाचा विचार करता, सुरक्षेची उपस्थिती किंवा अनुपस्थिती आणि किंमत यांना लक्षात घेतले जावे.

क. कर्जदाराला एकूण किंमत, ज्यात कर्जावर लावलेल्या व्याजाचा समावेश असेल आणि इतर सर्व शुल्कांचा समावेश असेल, ती रक्कम कर्जाद्वारे बँकेने मिळविलेल्या एकूण किंमतीच्या संबंधात उचित असावी, जी सोसलेल्या खर्चा इतकी असणे आवश्यक आहे आणि परतीचे प्रमाण व्यवहारापासून सांयुक्तिकपणे अपेक्षित असू शकते.

ड. एका योग्य सिलिंग व्याजावर स्थिर असावा, ज्यात अशा कर्जावर लावले जाणारे हाताळणी प्रक्रियेचे आणि अन्य शुल्कांचा समावेश असावा, ज्यांना अनुकूलरित्या प्रकाशित केले जावे.

जोडपत्र १

बेसरेट काढण्यासाठी असलेल्या रीतीने उदाहरण

बेस रेट = अ + ब + क + ड

अ- ठेवी/निधीचा खर्च/किंमत = डी कॉस्ट (बेंचमार्क)

$$b - \text{Negative Carry on CRR and SLR} = \left[\frac{[D_{\text{cost}} - (SLR * T_r)]}{[1 - (CRR + SLR)]} * 100 \right] - D_{\text{cost}}$$

$$c - \text{Unallocatable Overhead Cost} = \left(\frac{U_c}{D_{\text{piy}}} \right) * 100$$

$$d - \text{Average Return on Net Worth} = \left[\left(\frac{NP}{NW} \right) * \left(\frac{NW}{D_{\text{piy}}} \right) \right] * 100$$

जेथे :

डी कॉस्ट = ठेवी/निधीची किंमत

डी : एकूण ठेवी = मुदत ठेवी + विद्यमान ठेवी + बचत ठेवी

डी प्लाय : डिप्लॉयेबल ठेवी = एकूण ठेवी वजा सीआरआर व एसएलआर बॅलन्सेस म्हणून अडकविलेल्या ठेवींचा भाग. म्हणजे. = डी * [१ - (सीआरआर + एसएलआर)]

सीआरआर : कॅश रिझर्व रेशो

एसएलआर: स्टॅट्युटरी लिक्विडिटी रेशो

टी आर : ३६४ टी-बिल रेट

यु सी : अनऑलोकेबल ओव्हरहेड कॉस्ट

एनपी: निव्वळ नफा

एन डब्ल्यु: निव्वळमूल्य उ भांडवल + मुक्त राखीव निधी

सीआरआर व एसएलआरवरील नेगेटिव्ह कॅरी ऑन

$$\text{Negative Carry on CRR and SLR} = \left[\frac{[D_{\text{cost}} - (SLR * T_r)]}{[1 - (CRR + SLR)]} * 100 \right] - D_{\text{cost}}$$

सीआरआर व एसएलआर ह्यांच्या शिल्लकेवर नेगेटिव्ह कॅरीऑन निर्माण होतो कारण सीआरआर बॅलन्सेसवरील उत्पन्न शून्य असते, तर एसएलआर बॅलन्सेसवरील उत्पन्न (३६४ दिवसांचा ट्रेझरी रेट वापरून काढलेला) त्या ठेवींच्या किंमतीपेक्षा कमी असते सीआरआर व एसएलआर वरील कॅरी ऑन, तीन पायऱ्यांद्वारे काढला जातो. पहिल्या पायरीमध्ये, एसएआर गुंतवणुकीवरील उत्पन्न, ३६४ दिवसांच्या ट्रेझरी बिलांचा उपयोग करून काढले जात होते. दुसऱ्या पायरीमध्ये, ठेवींची किंमत (एसएलआर गुंतवणुकीवरील उत्पन्नासाठी अँडजस्ट करून) व डिप्लॉयेबल ठेवी (एकूण ठेवी वजा सीआरआर व एसएलआर शिल्लकी म्हणून लॉक केलेल्या ठेवी) ह्यांचे गुणोत्तर (प्रतिशत) घेऊन काढले जात होते. तिसऱ्या पायरीमध्ये, परिणामी किंमत व ठेवींची किंमत ह्यामधील फरक काढून, एसएलआर व सीआरआर वरील नेगेटिव्ह किंमत काढली जात होती.

अनअलोकेटेबल ओव्हरहेड किंमत

अनअलोकेटेबल ओव्हरहेड किंमत, अनअलोकेटेड ओव्हरहेड किंमत व डिप्लॉयेबल ठेवी ह्यांचे गुणोत्तर घेऊन (प्रतिशत) काढली जाते.

निव्वळ मूल्यावरील सरासरी उत्पन्न

निव्वळ सरासरी उत्पन्न म्हणजे, नेट वर्थ रेशोवरील निव्वळ नफा गुणिले डिप्लॉयेबल ठेवीवरील निव्वळ मूल्य (प्रतिशत)

जून ३०, २०१० पर्यंत मंजूर केलेल्या कर्जांना लागू असलेल्या बेंचमार्क प्राईम लेंडिंग रेट (बीपीएलआर वरील मार्गदर्शक तत्वे (परिच्छेद २.३.६))

ऑक्टोबर १८, १९९४ पासून रिझर्व बँकेने, रु २ लाखांपेक्षा अधिक रकमेच्या अग्रिम राशींवरील व्याजदर अविनियमित केले असून, अशा अग्रिम राशींवरील व्याजदर बीपीएलआर व स्प्रेंड मार्गदर्शक तत्वांच्या अटीचे पालन करून बँका स्वतःच ठरवू शकतात. रु २ लाखां पर्यंतच्या कर्जमर्यादापर्यंत, बँकांनी त्यांच्या बीपीएलआरपेक्षा अधिक दराने व्याज आकारू नये. आंतरराष्ट्रीय रीत नजरसमोर ठेवून आणि वाणिज्य बँकांना त्यांचे कर्जदर ठरविण्यात लवचिकता मिळावी ह्यासाठी बँका त्यांच्या संचालक मंडळाने मंजूर केलेल्या पारदर्शक व वास्तव अशा धोरणानुसार, सार्वजनिक उपक्रमांसह निर्यातदारांना किंवा कर्जक्षम अशा इतर कर्जदारांना ईपीएलआर दरापेक्षा कमी दराने कर्ज देऊ शकतात. बीपीएलआरवरील कमाल व्याप्ती घोषित करणे बँका सुरु ठेवू शकतात.

भारतामधील सध्याचे मार्केट व छोट्या कर्जदारांसाठी सवलती देण्याची गरज विचारात घेता, रु २ लाखांपर्यंतच्या कर्जांसाठी बीपीएलआर ही मर्यादा समजणे सुरुच राहिल.

बीपीएलआरचा संदर्भ न घेताही आणि गृहोपयोगी वस्तुंची खरेदी, शेअर्स व डिबेंचर्स/बॉन्ड्स ह्यांच्या विरुद्ध दिलेली वैयक्तिक कर्जे इतर प्राधान्य क्षेत्रात नसलेली कर्जे इत्यादी बाबतीत कर्जांच्या आकारमानाचा विचार न करताही कर्जदर ठरविण्याचे स्वातंत्र्य खाली दिल्याप्रमाणे बँकांना आहे.

अशा बीपीएलआर बँकेच्या सर्व शाखांना एकसमान लागू असेल.

बेंचमार्क प्राईम लेंडिंग रेट (बीपीएलआर) निश्चित करणे.

बँकांना त्यांच्या कर्ज उत्पादामध्ये अधिक पारदर्शकता आणण्यासाठी तसेच बीपीएलआरमध्ये प्रत्यक्ष खर्च समाविष्ट असल्याची खात्री करून घेण्यासाठी बँकांनी त्यांचा पीएलआर ठरविण्यासाठी पुढील गोष्टींचे मार्गदर्शन घ्यावे:

बँकांनी त्यांचा बेंचमार्क पीएलआर ठरवितांना पुढील गोष्टी विचारात घ्यावयात (i) निधींचे प्रत्यक्ष किंमत (ii) कार्यकारी खर्च आणि (iii) तरतुदीकरण/भांडवली आकार व प्रॉफिट मार्जिन बाबत किमान आवश्यकता पूर्ण करण्यासाठी आवश्यक मार्जिन. बँकांनी त्यांच्या संचालक मंडळाच्या मंजूरी बेंचमार्क त्यांचा बेंचमार्क पीएलआर घोषित करावा.

हा बेंचमार्क पीएलआर रु २ लाखांपर्यंतच्या कर्जांसाठी व्याजदर मर्यादा असेल.

इतर सर्व प्रकारचे कर्जदार, मुदत-कप्ते आणि/किंवा जोखीम हप्ते ह्यांचा विचार करून वरीलप्रमाणे काढलेल्या बेंचमार्क पीएलआरच्या संदर्भात असावेत.

बेंचमार्क पीएलआरबाबतची सविस्तर कार्यकारी मार्गदर्शक तत्वे आयबीएने नोव्हेंबर २५, २००३ रोजी दिली आहेत.

ग्राहकाच्या हितसंरक्षणासाठी आणि कर्जदारांना आकारलेल्या प्रत्यक्ष व्याजदराच्या संदर्भात अधिकतर पारदर्शकता आणण्यासाठी, बँकांनी, बेंचमार्क पीएलआरसह आकारवायच्या किमान व कमाल व्याजदरांवरील माहिती उपलब्ध करून द्यावी.

व्याजदर ठरविण्याचे स्वातंत्र्य

पुढील प्रकारच्या कर्जांच्या बाबतीत, बीपीएलआरच्या संदर्भ न घेता व कर्जांचे आकारमान ह्यांचा विचार न करताही व्याजदर ठरविण्याचे स्वातंत्र्य बँकांना आहे:

- i. गृहोपयोगी वस्तुंच्या खरेदीसाठी कर्ज;
- ii. शेअर्स/डिबेंचर्स व बॉन्ड्स विरुद्ध वैयक्तिक कर्ज;
- iii. क्रेडिटकार्डांच्या थकबाकीसह प्राधान्य क्षेत्रात नसलेली इतर वैयक्तिक कर्जे;
- iv. बँकेकडे ठेवलेल्या देशांतर्गत/एनआरई/एफसीएनआर (बी) ठेवींच्या विरुद्ध दिलेल्या अग्रिम राशी/ओव्हर ड्राफ्ट. मात्र, अशा ठेवी, त्या कर्जदाराच्या स्वतःच्या नावे/कर्जदारांच्या नावे किंवा कर्जदार व दुसरी व्यक्ती ह्यांच्या संयुक्त नावे असल्या पाहिजेत;

- v. गृहनिर्माण वित्त मध्यस्थ एजन्सीसह (खाली दिलेल्या यादीनुसार) मध्यस्थ एजन्सीज्ना अंतिम लाभार्थीना व इनपुट सपोर्ट देणाऱ्या एजन्सीज्ना कर्जाऊ देण्यासाठी दिलेले अर्थसहाय्य;
- vi. बिलांचे डिस्काउंटिंग;
- vii. सिलेक्टिव क्रेडिट कंट्रोलचेपालन केले गेले असल्यास, मालाविरुद्ध दिलेली कर्जे/अग्रिम राशी/कॅश क्रेडिट/ओव्हर ड्राफ्ट्स;
- viii. एखाद्या सहकारी बँकेला किंवा अन्य बँकिंग संस्थेला;
- ix. तिच्या स्वतःच्या कर्मचाऱ्यांना;
- x. मुदत कर्जे देणाऱ्या संस्थांच्या पुनर्वित्त योजनांखाली दिलेल्या कर्जासाठी.

मध्यस्थ एजन्सीज्ची यादी

१. दुर्बल घटकांना कर्ज देणाऱ्या राज्य प्रयोजित संस्था. दुर्बल अ घटकात पुढील गोष्टींचा समावेश आहे-
डिलिट
 - i) ५ एकर किंवा त्यापेक्षा जमीनधारक असलेले सीमान्त छोटे शेतकरी व जमीन नसलेले मजुर, भाड्याने शेती करणारे आणि भागीदारीत शेती करणारे;
 - ii) वैयक्तिक कर्जगरज रु ५०,०००/- पेक्षा अधिक नसलेले कारागीर व कुटिरोद्योग; डिलिट
 - iii) स्वर्णजयंती ग्राम स्वरोजगार योजना (एसजीएसवाय) चे लाभार्थी);
 - iv) अनुसूचित जाती व अनुसूचित जमाती;
 - v) डिफरेंशियल रेट ऑफ इंटरेस्ट (डीआरआय) योजनेचे लाभार्थी
 - vi) स्वर्णजयंती सहकारी रोजगार योजना (एसजेएसआरवाय) चे लाभार्थी;
 - vii) कचरागोळा करणारांची मुक्तता व पुनर्वसन योजना (एसएलआरएस) खालील लाभार्थी ;
 - viii) स्वयंमसाह्य गटांना (एसएचजी) अग्रिम राशी;
 - ix) सुयोग्य अशा तारणाविरुद्ध किंवा गट-प्रतिभूतीविरुद्ध, अनौपचारिक क्षेत्रातून घेतलेल्या कर्जाची परतफेड करण्यासाठी बाधित गरीबांना कर्जे;
- वरील (१) ते (८) खालील अल्पसंख्याक जमातींमधील व्यक्तींना भारतसरकारने वेळोवेळी अधिसूचित केल्यानुसार दिलेली कर्जे.
- जेथे अधिसूचित केलेल्या अल्पसंख्याकांची संख्या जास्त आहे अशा राज्यात, बाब (९) मध्ये इतर अधिसूचित जमाती असतील. अशी राज्ये/केंद्रशासित प्रदेश म्हणजे जम्मू व काश्मिर, पंजाब, सिक्कीम, मिझोरम, नागालॅंड व लक्षद्वीप.
२. शेतीविषयक इनपुट/अवजारे पुरविणारे वितरक
 ३. राज्य वित्तीय निगम (एसएफसी/राज्य औद्योगिक विकास निगम (एसआयडीसी) ह्यांच्याद्वारे दुर्बल घटकांना द्यावयाच्या कर्जापुरते.
 ४. राष्ट्रीय लघु उद्योग निगम (एनएसआयसी)
 ५. खादी व ग्रामोद्योग आयोग (केव्हीआयसी)
 ६. विकेंद्रित क्षेत्राला मदत करणाऱ्या एजन्सी
 ७. दुर्बल घटकांना कर्जदेण्यासाठी असलेल्या राज्य प्रायोजित संस्था

८. गृहनिर्माण व नागरी विकास निगम लि. (हुडको) डिलिट
९. पुनर्वित्तासाठी नॅशनल हाउसिंग बँकेने (एनएचबी) मजुर केलेल्या गृह वित्तसंस्था
१०. एससी/आरसीसाठी लाभार्थीच्या (कच्चा माल खरेदी करण्यासाठी आण/किंवा पक्क्या मालाचे विपणन करण्यासाठी) असलेल्या राज्य प्रयोजित संस्था.
११. एसएचजींना कर्ज देण्यासाठी, मायक्रो फायनान्स संस्था/अ सरकारी संस्था (एनजीओ)

जोडपत्र ३

वाणिज्य बँकांच्या, जून ३०, २०१० पर्यंत मंजूर केलेल्या मुदत कर्जासह रुपयांच्या स्वरूपातील सर्व कर्जासाठी व्याजदर रचना (परिच्छेद २.३.६)
व्याजदर (दरसाल दर शेकडा)

१. (अ)	रु २ लाखासह रु २लाख पर्यंत	बेंचमार्क प्राईम लेडिंग रेट (बीपीएलआर) पेक्षा अधिक नसलेला
(ब)	रु २ लाखापेक्षा अधिक	बीपीएलआर व स्प्रेड मार्गदर्शक तत्वांचे पालन करुन व्याजदर ठरविण्याचे स्वातंत्र्य बँकांना आहे. तथापि, बँका त्यांच्या संचालक मंडळांने मंजूर केलेल्या पारदर्शक व वास्तव अशा धोरणानुसार, सार्वजनिक उपक्रमांसह निर्यातदारांना किंवा कर्जक्षम अशा इतर कर्जदारांना ईपीएलआर दरापेक्षा कमी दराने कर्ज देऊ शकतात.

२. जून ३०, २०१० पर्यंत निर्यात कर्ज

पुढील प्रकारच्या निर्यात कर्ज प्रकारांसाठी, ०१ मे, २०१० ते जून ३०, २०१० पर्यंत लागू असलेले व्याजदर, बीपीएलआर वजा दरसाल २.५ टक्के पॉईंट्सपेक्षा जास्त नसतील.

निर्यात कर्जाचे वर्ग	
१.	प्रिशिपमेंट कर्ज (अग्रिम राशीच्या तारखेपासून)
	(अ) २७० दिवसांपर्यंत
	(ब) ९० दिवसांपर्यंत ईसीजीसीने दिलेल्या हमीने संरक्षित, सरकारकडून मिळणाऱ्या प्रोत्साहनाविरुद्ध
२.	पोस्ट शिपमेंट कर्ज (अग्रिम राशीच्या तारखेपासून)
	(अ) ने-आण काळासाठीच्या डिमांड बिल्सवर (फेडरलने विहित केल्यानुसार)
	(ब) युजन्स बिले (एक्सपोर्ट बिलांचा युजन्स काल, फेडरलने विहित केलेला ट्रान्झिट काल व लागू असेल तेथे सवलतीचा काल मिळून एकूण कालासाठी)
	१) १८० दिवसांपर्यंत
	२) गोल्ड कार्ड योजनेखालील निर्यातदारांसाठी ३६५ दिवसांपर्यंत
	(क) सरकारकडून मिळणाऱ्या प्रोत्साहनाविरुद्ध (ईसीजीसी हमीने संरक्षित) ९० दिवसांपर्यंत
	(ड) निकासी न केलेल्या शिल्लकेविरुद्ध (९० दिवसांपर्यंत)
	(ई) शिपमेंटच्या तारखेपासून एक वर्षाच्या आत देय असलेल्या रिटर्नशन मनीविरुद्ध (९० दिवसांपर्यंत)
	बीपीएलआर : बेंचमार्क प्राईम लेडिंग रेट
	टीप:
	१) हे मर्यादा-दर असल्याने ह्या मर्यादा दरांच्या खालील कोणत्याही दराने आकार लावण्याचे स्वातंत्र्य बँकांना आहे.
	२) वर दिलेल्या मुदतीपलिकडे असलेल्या एक्सपोर्ट क्रेडिटच्या वर्गासाठी असलेले व्याजदर अ-विनियमित करण्यात आले असून, बीपीएलआर व स्प्रेडची मार्गदर्शक तत्वे विचारात घेऊन व्याजदर ठरविण्याचे स्वातंत्र्य बँकांना देण्यात आले आहे.
३.	जून ३०, २०१० पर्यंतची शैक्षणिक कर्ज योजना
	रु ४ लाखांपर्यंत
	बीपीएलआरपेक्षा जास्त नाही
	रु ४ लाखांपेक्षा अधिक
	बीपीएलआर + १ %
सूचना:	१) परतफेडीची सुट्टी/मोरेटोरियम काल दरम्यान सरळ व्याजाने तिमाही/सहमाही व्याज कापण्यात यावे.
	२) थकित रक्कम व मुदतबाह्य काल ह्याबाबत, रु २ लाख व त्यापेक्षा अधिक कर्जासाठी @ २ % दराने दंडात्मक व्याज आकारले जावे.
४.	जून ३०, २०१० पर्यंत, बीपीएलआरचा संदर्भ न घेता व कर्जाचे आकारमान विचारात न घेताही पुढील कर्जासाठी व्याजदर ठरविण्याचे स्वातंत्र्य बँकांना आहे.
	१) गृहोपयोगी वस्तूंच्या खरेदीसाठी कर्ज;
	२) शेअर्स/डिबेंचर्स व बॉन्ड्स विरुद्ध वैयक्तिक कर्ज;
	३) क्रेडिटकार्डांच्या थकबाकीसह प्राधान्य क्षेत्रात नसलेली इतर वैयक्तिक कर्जे;
	४) बँकेकडे ठेवलेल्या देशांतर्गत/एनआरई/एफसीएनआर (बी) ठेवींच्या विरुद्ध दिलेल्या अग्रिम

	राशी/ओव्हर ड्राफ्ट. मात्र, अशा ठेवी, त्या कर्जदाराच्या स्वतःच्या नावे/कर्जदारांच्या नावे किंवा कर्जदार व दुसरी व्यक्ती ह्यांच्या संयुक्त नावे असल्या पाहिजेत;	
	५) गृहनिर्माण वित्त मध्यस्थ एजन्सीसह (खाली दिलेल्या यादीनुसार) मध्यस्थ एजन्सीज्ना अंतिम लाभार्थीना व इनपुट सपोर्ट देणाऱ्या एजन्सीज्ना कर्जाऊ देण्यासाठी दिलेले अर्थसहाय्य;	
	६. अंतिम लाभार्थीना कर्ज देण्यासाठी गृहवित्त-मध्यस्थांना दिलेले अर्थसहाय्य.	
	७)बिलांचे डिस्काउंटिंग;	
	८) सिलेक्टिव्ह क्रेडिट कंट्रोल चे पालन केले गेले असल्यास, मालाविरुद्ध दिलेली कर्जे/अग्रिम राशी/कॅश क्रेडिट/ओव्हर ड्राफ्ट्स;	
	९) एखाद्या सहकारी बँकेला किंवा अन्य बँकेसह संस्थेला;	
	१०) तिच्या स्वतःच्या कर्मचाऱ्यांना;	
५.	जून ३०, २०१० पर्यंत, मुदत कर्जे देणाऱ्या संस्थांच्या पुनर्वित्त योजनेत भाग घेतल्याने संरक्षित कर्जे	
	बीपीएलआरचा संदर्भ न घेता पुनर्वित्त एजन्सींनी विहित केलेल्या व्याजदराने व्याज आकारण्याचे स्वातंत्र्य आहे.	
६.	डीआरआय अग्रिम राशी	४.०%
सूचना:	मध्यस्थ एजन्सीज् जोडपत्र २ मध्ये निर्देशित केल्या आहेत.	

परिशिष्ट

महापरिपत्रकात एकत्रित केलेल्या 'अग्रिमराशीच्या व्याजदर' ची परिपत्रकात यादी

१.	आरपीसीडी क्र. बीसी. २९/पीएस.२२-८४	१६.०३.१९८४	प्राधान्य क्षेत्र अग्रिम राशींखालील कर्जदारांच्या बाबतीत मार्जिन व सिक्युरिटी नॉम्स
२.	डीबीओडी.क्र.डीआयआर .बीसी.१०/सी.३४७/८५	०२.०८.१९८५	५ पैशांच्या पटीतील जवळच्या अंकापर्यंत व्यवहार राऊंड ऑफ करणे
३.	डीबीओडी.क्र.डीआयआर .बीसी.३८/सी.१६-८६	२४.०३.१९८६	अग्रिम राशींवरील व्याजदर त्यामधील सुधारणांचा विद्यमान अग्रिम राशींवरील परिणाम
४.	डीबीओडी.क्र.डीआयआर .बीसी.८८/सी.१६-८९	०८.०३.१९८९	अग्रिम राशींवरील व्याजदर दंडात्मक व्याजदर - स्पष्टीकरण
५.	डीबीओडी.क्र.डीआयआर .बीसी.१८ : १९/सी.१६-९०	२१.०९.१९९०	अग्रिम राशींवरील व्याजदर
६.	डीबीओडी.क्र.डीआयआर .बीसी.३६/सी.३४७-९०	२२.१०.१९९०	जवळच्या रुपयापर्यंत व्यवहार राऊंड ऑफ करणे
७.	डीबीओडी.क्र.डीआयआर .बीसी.१२/सी.१६-९१	०६.०३.१९९१	अग्रिम राशींवरील व्याजदर
८.	आयईसीडी.क्र.१९/०८.१३.०९/९३-९४	२८.१०.१९९३	कार्यकारी भांडवलासाठी बँकेकडील कर्जाबाबत नॉम्स ठरविण्याबाबत भारतीय रिझर्व बँकेच्या भूमिकेचे पुनरावलोकन करण्यासाठी स्थापन केलेल्या गृह-अंतर्गत गटाचा अहवाल - सुधारित मार्गदर्शक तत्वे
९.	डीबीओडी.क्र.डीआयआर .बीसी.११५/१३.०७.०१/९४	१७.१०.१९९४	अग्रिम राशींवरील व्याजदर
१०.	आयईसीडी.क्र.२८/०८.१२.०१/९४-९५	२२.११.१९९४	कर्ज देण्याबाबतच्या शिस्तीचे पालन (अ) बहुबँकीय (कॉन्सॉर्टियम) व्यवस्थेखाली व्याजासाठी एकसमान दर आकारणे आणि (ब) शिस्त पालन न केल्याबाबत दंडात्मक व्याज
११.	डीबीओडी.क्र.डीआयआर .बीसी.१४१/१३.०७.०१-९४	०७.१२.१९९४	अग्रिम राशींवरील व्याजदर
१२.	आरपीसीडी.क्र.पीएलएनएफएस.बीसी.१६५/०६.०३.०१/९४-९५	०६.०६.१९९५	वाणिज्य बँकांद्वारे प्राथमिक विणकर सोसायट्यांना अर्थसहाय्याची योजना
१३.	डीबीओडी.क्र.डीआयआर .बीसी.८९/१३.०७.०१/९५	२१.०८.१९९५	कर्ज देण्याच्या दरांचे नियमन काढणे (डिरेग्युलेशन)
१४.	डीबीओडी.क्र.बीसी.१९/१३.०७.०१/९५	१२.०९.१९९५	अग्रिम राशींवरील व्याजदर
१५.	आरपीसीडी.क्र.पीएल.बीसी.१२०/०४.०९.२२/९५-९६	०२.०४.१९९६	स्वयंसेवा गटांची बँकांशी जोडणी एनजीओ व एसएचजीवरील कार्यकारी गट शिफारशी पाठपुरावा
१६.	डीबीओडी.क्र.डीआयआर .बीसी.१३९/१३.०७.०१/९६	१९.१०.१९९६	अग्रिम राशींवरील व्याजदर- प्राईम लेंडिंग रेट
१७.	डीबीओडी.क्र.डीआयआर .बीसी.१०/१३.०७.०१/९७	१२.०२.१९९७	अग्रिम राशींवरील व्याजदर- प्राईम लेंडिंग रेट
१८.	डीबीओडी.क्र.डीआयआर .बीसी.१२४/१३.०७.०१/९७-९८	२१.१०.१९९७	अग्रिम राशींवरील व्याजदर
१९.	डीबीओडी.क्र. डीआयआर .बीसी.३३/१३.०३.००/९८	२९.०४.१९९८	अग्रिम राशींवरील व्याजदर
२०.	डीबीओडी.क्र.डीआयआर .बीसी.३६/१३.०३.००/९८	२९.०४.१९९८	नाणेविषयक व कर्जविषयक धोरणाचे उपाय

२१.	डीबीओडी.क्र.बीपी.बीसी.३५/२१.०१.००२/९९	२४.०४.१९९९	नाणेविषयक व कर्जविषयक धोरणाचे उपाय
२२.	डीबीओडी.क्र.डीआयआर .बीसी.१००/१३.०७.०१/९९	११.१०.१९९९	अग्रिम राशींवरील व्याजदर- स्थिर दराची कर्जे
२३.	डीबीओडी.क्र.डीआयआर .बीसी.१०६/१३.०३.००/९९	२९.१०.१९९९	अग्रिम राशींवरील व्याजदर
२४.	डीबीओडी.क्र.डीआयआर .बीसी.११४/१३.०३.००/९९	२९.१०.१९९९	१९९९-२००० च्या नाणेविषयक व कर्ज धोरणाचे मुदतमध्य पुनरावलोकन
२५.	डीबीओडी.क्र.डीआयआर .बीसी.१६८/१३.०३.००-२०००	२७.०४.२०००	२०००-२००१ वर्षासाठीचे नाणेविषयक व कर्ज विषयक धोरण - व्याजदर धोरण
२६.	डीबीओडी.क्र.बीसी.१७८/१३.०७.०१/२०००	२५.०५.२०००	अग्रिम राशींवरील व्याजदर
२७.	डीबीओडी क्र. बीपी.बीसी ३१/२१.०४.०४८/००-०१	१०.१०.२०००	२०००-२००१ च्या नाणेविषयक व कर्ज धोरणाचे मुदतमध्य पुनरावलोकन
२८.	आयईसीडी क्र. ९/०४.०२.०१/२०००-०१	०५.०१.२००१	एक्सपोर्ट क्रेडिटवरील व्याजदर
२९.	डीबीओडी क्र. डीआयआर .बीसी १०६/१३.०३.००/२०००-०१	१९.०४.२००१	अग्रिम राशींवरील व्याजदर
३०.	डीबीओडी क्र. डीआयआर .बीसी १०७/१३.०३.००/२०००-०१	१९.०४.२००१	२००१-२००२ वर्षासाठीचे नाणेविषयक व कर्ज विषयक धोरण - व्याजदर धोरण
३१.	आयईसीडी क्र. १०१/१३.०७.०१/९९-२०००	१९.०४.२००१	रुपी एक्सपोर्ट क्रेडिट व्याजदर
३२.	आरपीसीडी. पीएलएनएफएस.बीसी.क्र. ८३/०६.१२.०५/२०००-०१	२८.०४.२००१	शैक्षणिक कर्ज योजना
३३.	डीबीओडी क्र. डीआयआर .बीसी. ११७/१३.०७.०१/२०००-०१	०४.०५.२००१	दंडात्मक व्याज आकारणी
३४.	आरपीसीडी.प्लन.बीसी.१५/०४.०९.०१/२०००१-०२	१७.०८.२००१	प्राधान्य क्षेत्रातील कर्जावर बँकांद्वारे दंडात्मक व्याज आकारणी
३५.	डीबीओडी क्र.डीआयआर .बीसी.७५/१३.०७.०१/२००२	१५-०३-२००२	अग्रिम राशींवरील व्याजदर
३६.	डीबीओडी क्र.डीआयआर .बीसी.८/१३.०७.००/२००२-०३	२६-०७-२००२	मासिक अवकाशाने व्याज आकारणे - एकत्रित सूचना
३७.	डीबीओडी.क्र.डीआयआर .बीसी.११/१३.०३.००/२००२-०३	१९.०८.२००२	घरगुती वापराच्या वस्तूसाठी शून्य टक्के व्याज
३८.	डीबीओडी.क्र.डीआयआर .बीसी.१९/१३.०७.०१/२००२-०३	१९.०९.२००२	मासिक अवकाशाने व्याज आकारणे- शेती विषयक अग्रिम राशी
३९.	डीबीओडी.क्र.डीआयआर .बीसी.२५/१३.०३.००/२००२-०३	३०.०४.२००३	रुपी एक्सपोर्ट क्रेडिट व्याजदर
४०.	आयईसीडी.क्र.१८/०४.०२.०१/२००२-०३	३०.०४.२००३	अग्रिम राशींवरील व्याजदर
४१.	डीबीओडी.क्र.बीसी.१०३/१३.०७.०१/२००३	३०.०४.२००३	अग्रिम राशींवरील व्याजदर -प्राईम लेंडिंग रेट व स्प्रेड्स
४२.	डीबीओडी.क्र.डीआयआर .बीसी.१०३ए/१३.०३.००/२००२-०३	१४.०८.२००३	अग्रिम राशींवरील व्याजदर
४३.	डीबीओडी.क्र.डीआयआर .बीसी.१०/१३.०३.००/२००३-०४	२१.१०.२००३	अग्रिम राशींवरील व्याजदर -प्राईम लेंडिंग रेट व स्प्रेड्स
४४.	डीबीओडी.क्र.डीआयआर .बीसी.३८/१३.०३.००/२००३-०४	२१.१०.२००३	अग्रिम राशींवरील व्याजदर
४५.	डीबीओडी.क्र.डीआयआर .बीसी.३९/१३.०३.००/२००३-०४	२४.०४.२००४	अग्रिम राशींवरील व्याजदर

४६.	डीबीओडी.क्र.८१/१३.०७.०१/२००३-०४	२४.०४.२००४	रुपी एक्सपोर्ट क्रेडिट व्याजदर
४७.	आयईसीडी.क्र.१०/०४.०२.०१/२००३-०४	१८.०५.२००४	गोल्ड कार्ड धारकांसाठी एक्सपोर्ट क्रेडिट व्याजदर
४८.	आयईसीडी.क्र.१३/०४.०२.०१/२००३-०४	१८.०५.२००४	अग्रिम राशींवरील व्याजदर
४९.	डीबीओडी.क्र.बीसी.८५/१३.०७.०१/२००३-०४	२९.०४.२००५	अग्रिम राशींवरील व्याजदर
५०.	डीबीओडी.क्र.बीसी.६/१३.०३.००/२००४-०५	२८.०४.२००६	रुपी एक्सपोर्ट क्रेडिट व्याजदर
५१.	डीबीओडी.क्र.बीसी.८४/१३.०७.०१/२००४-०५	१७.०४.२००७	अग्रिम राशींवरील व्याजदर
५२.	डीबीओडी.डीआयआर (एक्सप.) बीसी.क्र.८३/०४.०२.०१/२००५-०६	३०.०४.२००७	प्राधान्य क्षेत्राला कर्ज देण्यावरील मार्गदर्शक तत्त्वे - सुधारित
५३.	डीबीओडी.डीआयआर .बीसी.५/१३.०३.००/२००६-०७	०७.०५.२००७	बँकांद्वारे अतिरिक्त व्याज आकारले जाण्याबाबतच्या तक्रारी
५४.	डीबीओडी.डीआयआर (एक्सप.) बीसी.क्र.७९/०४.०२.०१/२००६-०७	१८.०५.२००७	प्राधान्य क्षेत्राला कर्ज देण्याबाबत सुधारित मार्गदर्शक तत्त्वे - दुर्बल घटक
५५.	आरपीसीडी.क्र.प्लान.बीसी.८४/०४.०९.०१/२००६-०७	२८.०४.२००८	रुपी एक्सपोर्ट क्रेडिट व्याजदर
५६.	डीबीओडी.डीआयआर .बीसी.९३/१३.०३.००/२००६-०७	२९.०४.२००९	रुपी एक्सपोर्ट क्रेडिट व्याजदर
५७.	आरपीसीडी.क्र.प्लान.बीसी.१०८५६/०४.०९.०१/२००६-०७	०९.०४.२०१०	बेस रेटवरील मार्गदर्शक तत्त्वे
५८.	डीबीओडी.डीआयआर .बीसी.६/१३.०३.००/२००७-०८	०६.०५.२०१०	रुपी एक्सपोर्ट क्रेडिट व्याजदर
५९.	डीबीओडी.डीआयआर (एक्सप.) बीसी.क्र.७७/०४.०२.०१/२००७-०८	१४.०५.२०१०	बेस रेटवरील मार्गदर्शक तत्त्वे
६०.	डीबीओडी.डीआयआर .बीसी.१४/१३.०३.००/२००८-०९	२४.०९.२०१०	बेस रेटवरील मार्गदर्शक तत्त्वे
६१.	डीबीओडी.डीआयआर (एक्सप.) बीसी.क्र.१३१/०४.०२.०१/२००८-०९	०६.०१.२०११	बेस रेटवरील मार्गदर्शक तत्त्वे
६२.	डीबीओडी.डीआयआर .बीसी.क्र.१०/१३.०३.००/२००९-१०	२१.०२.२०११	बेस रेटवरील मार्गदर्शक तत्त्वे
६३.	डीबीओडी.डीआयआर .बीसी.८८/१३.०३.००/२००९-१०	०९.०९.२०११	बेस रेटवरील मार्गदर्शक तत्त्वे
६४.	डीबीओडी.डीआयआर (एक्सप.) बीसी.क्र.१०२/०४.०२.०१/२००९-१०	२४.०२.२०१२	बेस रेटवरील मार्गदर्शक तत्त्वे
६५.	मेल बॉक्स क्लारिफिकेशन	१०.०४.२०१२	बेस रेटवरील मार्गदर्शक तत्त्वे
६६.	मेल बॉक्स क्लारिफिकेशन	२७.०४.२०१२	बेस रेटवरील मार्गदर्शक तत्त्वे